

Sananen äännevaihtelusta.

Tietävästi äännevaihteluilla on suomalais-ugrilaisissa kielissä erikoinen merkityksensä. Konsonanttien astevaihtelun probleemit yhä vielä askarruttavat mieltämme, ja myös vokaalien historiaa selviteltäessä käytetään erittäin paljon vaihteluprinsiippiä apukeinona (kuten tri STEINITZ vokaaliteoriassaan¹). Näin ollen on luultavaa, että äännevaihtelun luonteen pohtimisesta saattaa koitua hyötyä mainittujen tärkeiden äännehistoriallisten pulmakysymysten valaisemiselle.

Jos äännevaihtelulla tarkoitamme eri äänteiden esiintymistä paradigmaattisesti tai leksikaalisesti yhteenkuuluvissa (tai yhteenkuuluneissa) sanoissa, niin sellaisen äännevaihtelun täytyy olla ääntenmuutos *u u t o k s e n t u l o s*. Tämä ääntenmuutos siis luo eron saman sanaperheen eri jäsenien välille. Sen jälkeen analogia puuttuu asiaan ja tasoittamalla palauttaa entisen yhteyden. Ja täten huomaammekin esim. vahvan asteen yleistyneen viron sanassa *muda* gen. *muda* (vain murt. *muja*, kuten yleisesti *sõda* : *sõja*) tai heikon asteen preesensissä, siis myös mon. 3. p. *anna-vad* (murteissa myös *andvad*). Mutta vaihtelu voidaan myös säilyttää antamalla sille funktio: tietylle muodolle on karakteristista tietty aste. Näin on germaanisten kielten Vernerin lain johdosta syntyneen »kieliopillisen vaihtelun» laita, ja sama pitää paikkansa myös suomalais-ugrilaisien konsonanttien ja vokaalien astevaihteluun nähden. »Asteista» voidaan puhua vain semmoista funktionaalista vaihtelua tarkoittaen. Väittely astevaihtelukysymyksistä voisi olla hedelmällisempää, jos johdonmukaisemmin tähdennettäisiin foneettisen ja funktionaalisen vaihtelun eroa. Foneettista vaihtelua nim. on saattanut esiintyä eri aikoina: siinä voi olla sekä vanhoja yhteisiä että myös myöhempiä, samanlaisin edellytyksin syntyneitä tapauksia. (Ovathan ainakin muutamat äännevaihtelut suorastaan yleisfoneet-

¹ Ks. E. ITKOSEN kritiikkiä FUF XXIX 280—282.

tisia.) Mutta semmoisten vaihtelujen hyväksikäyttö jonkin funktion ilmaisemista varten on aivan erilaista eri kielissä. Enimmille itämerensuomalaisille ja lappalaisille murteille paradigmaattinen konsonanttivaihtelu on *conditio sine qua non*, toisissa murteissa ja muissa suomalais-ugrilaisissa kielissä yleensä foneettisilla äännevaihteluilla tai niiden jäljillä ei näy olevan mitään funktiota, vaan ne on tasoitettu suuntaan tai toiseen joko varhain tai myöhemmän kehityksen varrella (ainakin osaksi vieraiden kielten vastaavasta myötävaikutuksesta).¹ Näin ollen ei näytä olevan mitään syytä olettaa, että paradigmaattista äännevaihtelua olisi ollut kehittyneenä jo suomalais-ugrilaisessa kantakielessä, kun taas toiselta puolen vanhoja foneettisia äännevaihteluja ei käy kieltäminen.

Tärkeä seikka on, että äännevaihtelu on tyypillisesti *s y n k r o n i n e n* ilmiö: se kuuluu tietyn ajan systeemiin, toisena ajankohtana aivan toiset suhteet voivat olla hallitsevia. Jonkin äännevuoksesta johdosta myös äännesuhteet heti muuttuvat. Äännevaihtelulla ei näin ollen voi olla historiaa, se kun esittää vain tietyn hetken konstellatiota, joka ei mitenkään ole voinut päteä jonakin toisena hetkenä. Siinä mielessä äännevaihtelujen rekonstruomisessa täytyy olla erittäin varovainen, se kun on sekä paljon vaikeampi että vaarallisempi tehtävä kuin yksityisten äänneiden rekonstruointi. Miten olisi mahdollista osoittaa tuommoisten rekonstruoitujen äänneiden ehdoton samanaikaisuus? Tarkempien perusteiden puutteessa olettamukset vanhoista äännevaihteluista siis pakosta jäävät enemmän tai vähemmän epävarmoiksi.

Alo Raun.

¹ Vrt.: Indo-eurooppalaisissa kielissä esim. on ablautilla germaanisten kielten verbin taivutuksessa erittäin tärkeä sija, sitä vastoin sen merkitys latinassa on aivan vähäpätöinen.